

УДК 338.439.02:330.567
JEL H56

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2023.49.0.4909>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Маріанна Павлишин

Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18,
e-mail: marianna.pavlyshyn@lnu.edu.ua, P.Maryanka@i.ua
ORCID: 0000-0003-3044-297X

Анотація. Авторкою проаналізовано наукові дослідження та сучасні публікації, присвячені актуальному питанню продовольчого забезпечення. Встановлено, що продовольча безпека є міжнародною проблемою, що має вплив на всі сектори воєнної економіки держави. Визначено, що продовольча безпека держави прямопропорційно залежить від розвитку аграрного сектору. Він є одним з провідних секторів економіки України з часткою 10,1% ВВП [1, с.933].

У статті розглянуто трактування дефініції «продовольча безпека», яка потребує обов'язкового уточнення її змісту в умовах воєнної економіки. Доведено, що природні катаклізми, російсько-українська війна, міжнародна політика, сучасна господарська діяльність людини, інші несприятливі процеси та явища закономірно призвели до прискореного руйнування ландшафту, погіршення стану земель сільськогосподарського призначення. Наслідками такої людської діяльності є загроза як регіональній, так й глобальній продовольчій безпеці.

Наведено чинники впливу на продовольче забезпечення в умовах воєнної економіки України. Визначено значимість впливу російсько-української війни та терористичних актів на глобальну продовольчу безпеку.

Зроблено обґрунтовані висновки та сформовано практичні рекомендації щодо підтримки вітчизняних аграріїв з метою реалізації продовольчої політики в умовах воєнної економіки України.

Ключові слова: продовольча безпека, сільське господарство, аграрний сектор, воєнна економіка України.

Постановка проблеми. Україна була до війни і залишається в умовах воєнного стану однією з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Олійні, зернові культури є найбільшою нішею в структурі українського експорту. Станом на 01.01.2023 р. понад 55% території України займають орні землі. Сільське господарство забезпечує роботою 14% українців [2]. В умовах воєнної економіки аграрний бізнес України сильно постраждав: третина орних земель під денно-східного регіону України перебуває під окупацією, понад 100 тис.га «не окупованих земель» на 21 адміністративній території України станом на 20.04.2022 р. орендували компанії, які юридично (через засновника, власника або бенефіціара)

пов'язані з РФ чи Білоруссю [3], близько 15% ріллі вже замінована та частина землі до сих пір мінується російськими окупантами. В умовах воєнної економіки агробізнес України зазнає прямих збитків (втрати від знищення або пошкодження майна; додаткові витрати для поновлення свого порушеного права, наприклад, штрафи, сплачені іншим суб'єктам; вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), а також має упущені вигоди [1, с.932-940; 4]. Отже, сьогодні надзвичайно важливим завданням є юридичний супровід документування воєнних злочинів, фіксації і відшкодування збитків аграріям [4], це призведе до відновлення економічної спроможності агробізнесу України та вплине на покращення продовольчої безпеки. Все вище викладене підтверджує своєчасність дослідження факторів впливу на продбезпеку та актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що багато як закордонних, так й вітчизняних науковців і практиків займаються проблемою продовольчої безпеки. Здійснюючи аналіз досліджень і публікацій з продовольчої безпеки в цілому доходимо висновку, що всі праці умовно розділяються на дві групи. До першої групи належать публікації, які присвячені аналізу ефективності системи управління в умовах війни та їх впливу на агробізнес (Ю.Лопатинський, С.Белей, І.Капеліста, Л.Денисюк, М.Павлишин [1]); дослідженню економічних змін та міжнародних зв'язків в державі в умовах воєнної економіки (І.Михасюк, В.Чаус, Р.Михайлишин [5, 6]) та впливу україно-російського протистояння на стан продовольчої безпеки [7] і трансформації продовольчої системи України (Т.В. Дуюнова [8]).

Друга група публікацій стосується продовольчої безпеки України за умови мирного часу. Наприклад, наукові праці присвячені дослідженню концептуальних основ формування системи економічної безпеки України (С.І. Урба [9, 10] та інші), їх вплив на розвиток харчової промисловості (Я.М. Гадзала [11] та інші) та функціонування продовольчих ринків сільськогосподарської продукції (Н.Ф. Павленчик [12] та інші), забезпечення продовольчої безпеки в цілому (Н.Р. Кордзая, Б.В. Єгоров [13] та інші) та в умовах компліментарності національної економіки (І.І. Румик [14]) із прогнозуванням розвитку продовольчого комплексу та перетворення України у продовольчу наддержаву (О.С. Сенишин [15] та інші).

Водночас комплексні наукові дослідження із обґрунтуванням факторів впливу на продовольчу безпеку з фіксацією фактів воєнних злочинів в умовах воєнної економіки України відсутні. Результати такого дослідження містяться у цій статті.

Постановка завдання. Мета досліджень, що містяться у статті: проаналізувати вплив чинників на продовольчу безпеку України в умовах військового стану. Для досягнення мети нами поставлено ряд задач:

- 1) Науково обґрунтувати теоретичну суть категорії «продовольча безпека».
- 2) Визначити фактори впливу на продовольчу безпеку держави.
- 3) Сформулювати пропозиції щодо підтримки агробізнесу з метою реалізації продовольчої політики в умовах воєнної економіки.

Об'єкт дослідження – продовольча безпека України та процес її забезпечення.

Предмет вивчення – фактори, які впливають на продовольче забезпечення в умовах воєнного стану України.

Методи дослідження. При дослідженні нами використані як загальнонаукові, так і спеціальні методи наукового пізнання: діалектичне пізнання економічних явищ, порівняння, соціально-економічного прогнозування, статистичної обробки, та графічної інтерпретації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану України від управлінських рішень та швидкості їх прийняття залежить функціонування воєнної економіки України, у т.ч. розвиток агробізнесу. Тому, в умовах нових реалій від вирішення агропідприємствами багатьох нагальних завдань у воєнний період прямо залежать продовольче забезпечення суспільства.

На початковому етапі досліджень нами розглянуто зміст дефініції «продовольча безпека». На жаль в Україні її трактування різне як в правовому полі, так й серед науковців (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Теоретична суть дефініції «продовольча безпека»

Авторство	Трактування дефініції	Джерело
1	2	3
Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО)	Чітко функціонуюча система, яка забезпечує всі прошарки населення продовольством за прийнятими фізіологічними нормами за рахунок власного виробництва та необхідного рівня імпорту тих продуктів, для виробництва яких відсутні внутрішні умови	[16, с. 151]
Про державну підтримку сільського господарства України: Закон	Захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності	[17]
Про основи продовольчої безпеки України: Проект Закону (не прийнято)	Здатність держави задовольняти потреби населення в харчуванні на рівні не нижче медичних обґрунтованих норм гарантована наявністю відповідних ресурсів, потенціалом внутрішнього виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх умов (погроз) спроможність забезпечити сприятливу демографічну динаміку, збереження генофонду нації, сталість розвитку, інтеграцію країни у світовий економічний простір, суверенітет і незалежність	[18]
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Наказ від 29.10.2013 № 1277	Стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства	[19]
Лайко П.О. Енциклопедія сучасної України	Наявність у країні такого обсягу, асортименту та якості виробництва продуктів харчування, за яких відсутні небезпека для життя населення й залежність благополуччя держави від зовнішніх джерел їх надходження	[20]
Матеріали з Вікіпедії	Це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності	[21]
Саблук П.Т., Білоус О.Г., Власов В.І.	Це доступність, можливість, сталість і використання продовольства, які багато в чому залежать не тільки від зростання виробництва аграрної продукції, а й від торговельної політики, розвитку торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції	[22]
Румик І.І.	Забезпечення відповідними ресурсами та економічним потенціалом здатності держави гарантувати незалежність від зовнішніх і внутрішніх загроз потреби населення в продовольстві в обсягах, якості та асортименті, які відповідають науково обґрунтованим стандартам і нормам.	[14, с. 8]

Джерело: складено автором на основі [14, 16-22]

З даних табл.1.1 ми бачимо, що до сих пір немає ні в правовому полі, ні в енциклопедіях, ні в наукових публікаціях однозначного трактування дефініції «продовольча безпека». Поте, всі наведені визначення мають спільну ознаку: стабільне забезпечення населення продовольством. Усі існуючі трактування дефініції не дають можливість сформулювати чітких критеріїв гарантування продовольчого забезпечення громадян держави, яка знаходиться в умовах військового стану.

У багатьох працях науковці значну увагу приділяють обґрунтуванню чинників та розробці напрямів формуванню ефективної системи продовольчої безпеки в системі економічної безпеки України. Зокрема, Румик І.І. приводить соціально-економічні фактори продовольчої безпеки за мирних умов функціонування економіки [14, с. 23]. Проте, сьогодення вносить свої корективи у визначення пріоритетів чинників впливу на продовольчу безпеку під час воєнного стану в державі (рис. 1.1).

З рисунку 1.1 видно, що на стан продовольчої безпеки впливає багато факторів. Проте збройні конфлікти та війни, пандемія COVID-19, екстремальні кліматичні та погодні умови, економічні кризи тощо впливають на різке збільшення кількості голодуючого населення світу. Від глибини аналізу факторів, які впливають на формування продовольчої безпеки залежить ефективність системи управління агробізнесу в цілому. У цій статті нами проведено більш детальний аналіз впливу першого фактору: російсько-української війни та терористичних актів на глобальну продовольчу безпеку. У табл.1.2 представлено хронологію деяких воєнних подій в Україні, які суттєво підривають продовольчу безпеку.

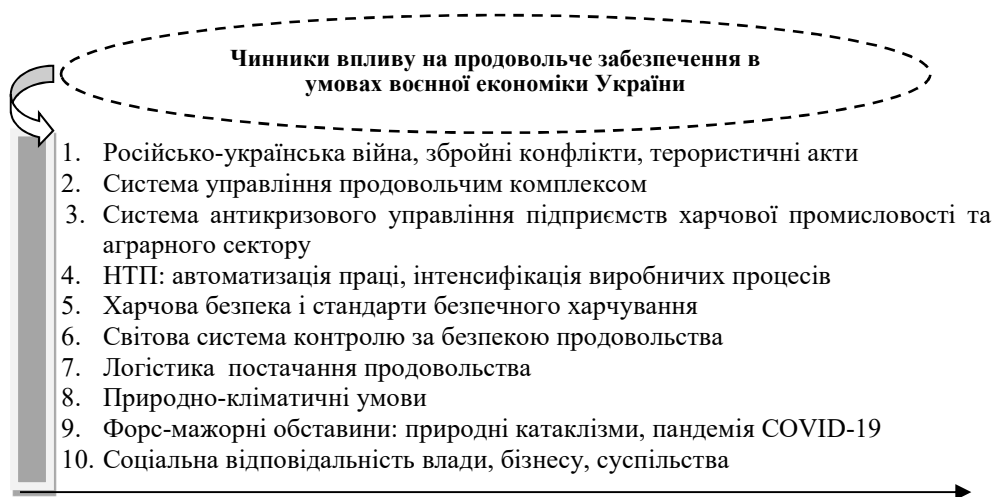

Рис. 1.1. Пріоритетність факторів впливу на рівень продовольчої безпеки держави в умовах воєнного стану

Джерело: побудовано автором

У табл.1.2 наведено аналіз тільки дев'яти зафіксованих воєнних подій, які мають суттєвий вплив на фінансову, економічну, екологічну сфери та систему життєзабезпечення українців. Проте, досі кожного дня РФ продовжує знищення економіки України. Відбувається руйнування логістичних ланцюгів постачання (доріг, залізниць, мостів), закриття портів через блокаду морських шляхів для українського експорту продовольства та руйнування портової інфраструктури, грабіж і руйнування інфраструктури

Таблиця 1.2

Хронологія деяких воєнно-політичних подій в Україні, що суттєво впливають на продовольчу безпеку [власна розробка]

№ з/п	Дата	Територія, учасники	Подія	Наслідки впливу на продовольчу безпеку	Орган фіксації	Джерело інформації
1	2	3	4	5	6	7
1	12.05.2022	Україна та ЄС	Ініціатива ЄС «Шляхи Солідарності»: логістика експорту української агропродукції в умовах блокади морських портів	За рік Україна експортувала 32 млн.т. сільськогосп. продукції. У перспективі буде збільшено інфраструктуру для нових експортних коридорів, встановлено нові інфраструктурні зв'язки у рамках відбудови України	Мін.агро-політики України Представництво ЄС в Україні	[24] https://minagro.gov.ua [25] https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine
2	06.06.2023	Херсонська обл.	Підри́в і руйнування дамби й машинних відділень Каховської ГЕС	Техногенна катастрофа призвела до нестачі прісної води, припинення вироблення електроенергії, судноплавства, порушення зрошувальної системи). Було затоплено 40 тис.га землі на 600 км ² території (30% правий берег і 70% лівий берег Дніпра), у т.ч. близько 1 тис. га орних земель вздовж Дніпра. Завдано збитків сільському господарству і порушено систему зрошення в 4 меліоративних каналах	Генштаб ЗСУ Інститут вивчення війни	[26] https://agropolit.com/cards/11-kahovska-ges-naslidki-dlya-agrosektoru-ta-udar-po-ekologiyi-ukrayini
3	з 17.07.2022 по 17.07.2023	ООН, Туреччина з РФ та окремо Україна	Укладення «зернової угоди» про безпечний продовольчий коридор: прохід суден Чорним морем у 3 порти Одеської обл.: Одеса, Чорноморськ, Південний РФ виходить із «зернової угоди»	За рік Україна експортувала 33 млн.т. агропродукції до 45 держав. 60% обсягу продукції відправлено в країни Африки та Азії (Алжир, Туніс, Лівія, Єгипет, Кенія, Ефіопія, Сомалі, Судан, Китай, Індія, Бангладеш, Ірак, Індонезія, Пакистан, Ліван, Ємен тощо), у т.ч. в рамках гум. прод. програм ООН та Grain from Ukraine	Агентство «Інтерфакс-Україна»	[27] https://delo.ua/agro/u-kremlizayavili-prozupinku-diyi-zernovoyi-ugodi-421193/

4	з 18.07.2 023	Одеська Херсонськ а і Дніпро- петровськ а обл.	Після виходу РФ із «зернової угоди» постійні обстріли інфраструктури «зернової угоди» України	Знищено вантажні термінали і резервуари, зерносховища, порти, кораблі, аграрні підприємства тощо. З 18.07 по 26.07.2023 РФ було атаковано 26 об'єктів портової інфраструктури, 5 цивільних суден, знищено 180 тис.т. продовольства	Мін. розвитку громад, територій та інфраструкт ури України, Мінагро- політики України, МЗС України	[28] https://delo.ua/a-gro/rosiya-viisla-iz-zernovoji-ugodi-yak-ukrayina-moze-vryatuvati-eksport-ukrayinskogo-zbizzya-421307/ @MFA_Ukraine
5	19.07.2 023	Порти "Одеса", "Чорно- морськ"	Атака РФ ракетами та БПЛА на олійний і зерновий термінали, портову інфраструктуру	Пошкоджено інфраструктуру українських і міжнародних трейдерів, перевізників Kernel, Viterra, CMA CGM Group		
6	21.07.2 023	Одеська обл.	Атака РФ 2 ракетами типу «Калібр». Влучання в агропідприємств о.	Пошкоджено інфраструктуру, знищено термінал із зерном, 100 т гороху, 20 т ячменю	Зведення Генштабу; ОК «Пів- день»;Одес ька ОВА	[29] Країна_інфо: канал офіційної та верифікованої інформації
7	з 21.07.2 023	Акваторія Чорного моря	Оголошено про заборону як небезпечне судноплавство в районах північно-східної частини Чорного моря та Керч-Снікальською протокою України	Всі судна вважаються такими, що перевозять вантажі воєнного призначення, якщо вони рухаються у напрямку РФ і морських портів, що знаходяться на тимчасово окупованих РФ територіях України	Мін. оборони України	[30] https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA
8	30.07.2 023	Херсонськ а обл., Дніпропет -ровська обл.	Атака РФ БПЛА зі східного узбережжя Азовського моря, обстріли з мінометів, артилерії, танків, авіації та БПЛА	Обстрілювання аграрних підприємств Херсонщини та Криворізького району Дніпропетровщини. Пошкоджено зерносховища.	Зведення Генштабу, Повітряні сили ЗСУ	[31] https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/?locale=uk_UA
9	02.08.2 023	Одеська обл.	Атака РФ БПЛА з Азовського моря через Чорне	Зруйновано порт Ізмаїл, пошкоджено інфраструктуру Українського Дунайського пароплавства. Знищено 40 тис т. зерна на елеваторах дунайських портів	Мін. розвитку громад, територій та інфраструкт ури України	[32] https://delo.ua/incident/ https://odessa.comments.ua/ua/news/society/accidents

аграрного сектору (сільгосптехніка, ферми, елеватори, склади, силоси), контрабанда зернових та крадіжка урожаю, пошкодження та мінування українських полів та багато інших чинників суттєво впливають на погіршення продовольчої безпеки у світі. Нами попередньо вже обговорювалися наслідки російсько-української війни та була проведена комплексна оцінка прямих і непрямих втрат агропромислового комплексу України за 2022 рік [1, с.932-940]. Розуміння всіх ризиків, виявлення реальних загроз і прогнозування потенційних небезпек дозволяє оперативно застосувати ефективні заходи антикризового управління сільського господарства, знайти альтернативу та виробити комплекс дій для продовження роботи агропідприємства, а це в перспективі забезпечить продовольчу безпеку України. Нами в монографії «Про антикризове управління для малого бізнесу в умовах війни в Україні» [33] висвітлені деякі аспекти системи антикризового менеджменту для малих підприємств в умовах воєнної економіки України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наші подальші наукові дослідження будуть стосуватися ґрунтового аналізу інших чинників впливу на продовольче забезпечення в умовах воєнної економіки України.

Отримані теоретичні та практичні результати наукових досліджень є підставою для формулювання наступних висновків:

1. Внаслідок узагальнення законодавчих норм та наукового бачення немає єдиного визначення дефініції «продовольча безпека». Усі існуючі трактування терміну не дають можливість сформулювати чітких критеріїв гарантування продовольчого забезпечення громадян держави, яка знаходиться в умовах військового стану.

2. В умовах воєнних дій в Україні дієвими заходами є: системна робота по документуванню фактів воєнних злочинів, міжнародна та національна підтримка аграріїв, посилення військового захисту портової інфраструктури та інфраструктури зернової ініціативи. Розуміння ризиків і прогнозування потенційних небезпек, реальних загроз дозволяє знайти альтернативу «зерновому коридору» й виробити комплекс дій для продовження роботи ініціативи ЄС «Шляхи Солідарності». Такі заходи є дієвими в умовах воєнного стану України та забезпечать продовольчу безпеку світу.

3. Продовження обстрілювання дунайських портів, знищення інфраструктури українського Дунайського пароплавства руйнує ланцюги постачання українського продовольства, а це загрожує продовольчій безпеці світу, оскільки призводить не тільки до порушення логістики експорту продовольства, а й спричиняє дефіцит харчових продуктів і різке збільшення цін на них, що впливає на кожну людину в світі.

4. Критично послаблює воєнну економіку України, що суттєво впливає на глобальну продовольчу безпеку наступне:

- встановлення квот на експорт харчових продуктів з України до країн ЄС,
- 2023 рік повна заборона імпорту українського продовольства та зерна до країн Центральної Європи, які межують з Україною (Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Болгарія),
- масовані ракетні удари РФ по українській портовій і зерновій інфраструктурі, агропідприємствах,
- морська ескалація, вихід РФ з Чорноморської зернової ініціативи.

5. Для покращення ефективності роботи агропідприємствам доцільно: документувати факти воєнних злочинів, що допоможе відшкодувати збитки в майбутньому; провести земельний аудит; запровадити систему управління земельним банком; виявляти, фіксувати, оперативно реагувати, усувати небезпеку при замінуванні ділянок або потрапляння ракети. При запровадженні системи управління аграрії слід

використовувати функціональні електронні сервіси, наприклад, сервіс <https://zemli.vkursi.pro/about/> земельної аналітики «Vkursi Zemli» (вітчизняні компанії «SmartFarming» і «Web Dream Technology» [34]. Оперативно реагувати на небезпеку в полі допоможуть спеціальні сервіси <https://military.feodal.online/landing/>, розроблені Міністерством аграрної політики та продовольства України, ДСНС та ЗСУ: електронна «Інтерактивна мапа територій, які потенційно можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами», електронний телефонний додаток «Розмінування України» [35].

6. Для структурування процесу управління землею рекомендовано: здійснювати чіткий облік договорів, провести візуалізацію картографії, проаналізувати землекористування. Всі ці дії допоможуть впорядкувати систему обліку земель сільськогосподарського призначення.

7. Вжити обов'язкові першочергові заходи у разі порушення законів та звичаїв війни, крадіжки, вимагання в умовах воєнного стану, здійснення інших злочинів. Власникам агропідприємств рекомендовано: вжити ряд офіційних заходів, щоб зменшити або запобігти виникненню збитків; здійснити фіксацію пошкодженого майна підприємства; зібрати доказову базу щодо визначення збитків, завданих землевласникам і землекористувачам у зв'язку із пошкодженням земельних ділянок [37]

8. З метою підтримки економічного відновлення аграрного сектору України для аграрних підприємств, які постраждали внаслідок військової агресії РФ, запроваджуються різні урядові та міжнародні програми, зокрема ГС «Всеукраїнська Аграрна Рада» в рамках Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) реалізує проект підтримки агробізнесу, що постраждав від активних бойових дій або тимчасової окупації; Програма USAID з аграрного та сільського розвитку (АГРО) із субгрантом «Підтримка агро-ММСП (мікро, малих та середніх підприємств), які постраждали від активних бойових дій або тимчасової окупації РФ» (документування збитків, формування доказової бази про злочини проти господарств), Урядова грантова програма підтримки малого та середнього бізнесу «Робота»: розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства та тепличного господарства тощо.

1. Lopatynskiy Y., Belei S., Kapelista I., Denysiuk L. and Pavlyshyn M. The Effectiveness of the Management System in the Conditions of War and its Influence on the Development of Agribusiness. *Review of Economics and Finance*. vol.21. 2023. P. 932-940 URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a102/>
2. Ukraine Agricultural Production and Trade April. *Foreign Agricultural Service U.S. Department of Agriculture*. 2022. URL: <https://eos.com/uk/products/crop-monitoring/custom-solutions/yield-prediction/>
3. Vkursi Zemli report as of April. 20, 2022. *Платформа земельної аналітики та даних*. URL: https://bit.ly/rf_rb_land
4. Збитки сільгосппідприємств: як зафіксувати пошкодження та руйнування. *Навчальний семінар*. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XDL55-uTEjkq38h0D4GFfYE2sWi9GsP>
5. Михасюк І., Чаус В. Регулювання національної економіки в екстремальних умовах (в умовах війни): монографія. Львів: Априорі, 2016. 212 с.
6. Михасюк І., Михайлишин Р. Міжнародні економічні відносини в сучасних міждержавних воєнних конфліктах: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 314 с.
7. Вплив війни РФ проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/>

8. Дуюнова Т.В. Правові аспекти трансформації продовольчої системи України в умовах дії правового режиму воєнного стану URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/32588/1/VII_konf_URSES_DBTU_2023-333-338.pdf
9. Урба С. Аграрний сектор у системі забезпечення економічної безпеки України: проблеми теорії та практики: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 434 с.
10. Урба С.І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2019.
11. Гадзала Я.М. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія; за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала. Київ: Аграрна наука, 2016. 380 с.
12. Павленчик Н.Ф. Теоретико-методологічні основи функціонування ринку сільськогосподарської продукції: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2015. (рукопис)
13. Кордзя Н.Р., Єгоров Б.В. Продовольча безпека. Якість та безпечність харчової продукції: монографія. Київ: Олді+, 2019. 160 с.
14. Румик І.І. Продовольча безпека в умовах компліментарності національної економіки: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / Університет економіки та права «Крок». Київ, 2020. 567 с (рукопис).
15. Сенишин О.С. Соціально-економічне прогнозування розвитку продовольчого комплексу України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 /ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2016.
16. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable. Rome, FAO. 232 p.
17. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 26.06.2004 р. №1877-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
18. Про основи продовольчої безпеки України: Проект Закону України від 08.04.2011 р. №8370 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=3>
19. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
20. Лайко П.О. Продовольча безпека/ *Енциклопедія сучасної України*. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18765>
21. Продовольча безпека: матеріал з Вікіпедії URL: <https://uk.wikipedia.org>
22. Саблук П. Т., Білоус О. Г., Власов В. І. Продовольча безпека України. Економіка АПК. 2009. № 10. С. 3-7.
23. Румик І.І. Продовольча безпека України: стан, проблеми, тенденції / *Менеджмент XXI ст.: проблеми та перспективи*: колективна монографія. Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2011. С.352-355.
24. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України URL: <https://minagro.gov.ua>
25. Сайт Delegation of the European Union to Ukraine. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine>
26. Каховська ГЕС: наслідки для агросектору та удар по екології України. *AgroPolit.com*. URL: <https://agropolit.com/cards/11-kahovska-ges-naslidki-dlya-agrosektoru-ta-udar-po-ekologiyi-ukrayini>
27. У Кремлі заявили про зупинку дії "зернової угоди". *Сайт Delo.UA*. URL: <https://delo.ua/agro/u-kremli-zayavili-pro-zupinku-diyi-zernovoyi-ugodi-421193/>
28. Таранова Є. Росія вийшла із зернової угоди. Як Україна може врятувати експорт українського збіжжя. *Сайт Delo.UA*. URL: <https://delo.ua/agro/rosiya-viisla-iz-zernovoyi-ugodi-yak-ukrayina-moze-vryatuvati-eksport-ukrayinskogo-zbizzya-421307/>

29. Країна Інфо / Country Info Viber Channel - Інформаційний канал офіційної та верифікованої інформації. URL: <https://www.youtube.com/@ytmindmedia>
30. Сторінка Міністерства оборони України. URL: <https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA>
31. Сторінка Генерального штабу ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/?locale=uk_UA
32. Офіційний сайт Delo.UA. URL: <https://delo.ua>
33. Новини Одеси. Офіційна сторінка Comments.ua. URL: <https://odessa.comments.ua/ua/news/society/accidents>
34. Павлишин М.Л., Захарчин Р.М., Бурак Є.І. (2023). С.209-213, 225) Про антикризове управління для малого бізнесу в умовах війни в Україні / *Сучасний стан та перспективи економічного розвитку України: теорія, методологія, практика. Колективна монографія*. Полтава: ПП «Астроя», 2023. 225 с. URL: <http://www.economics.in.ua/2023/04/collectivemonograph.html>
35. Портал Vkursi Zemli. URL: <https://zemli.vkursi.pro/about/>
36. Сервіс протимінної діяльності ДСНС. URL: <https://mine.dsns.gov.ua>
37. Методика визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 № 295 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP93284.html

References

1. Lopatynskiy, Y., Belei, S., Kapelista, I., Denysiuk, L., & Pavlyshyn, M. (2023). The Effectiveness of the Management System in the Conditions of War and its Influence on the Development of Agribusiness. *Review of Economics and Finance*. vol.21.2023. P. 932-940 URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a102/> [in English].
2. Ukraine Agricultural Production and Trade April (2022). *Foreign Agricultural Service U.S. Department of Agriculture*. URL: <https://eos.com/uk/products/crop-monitoring/custom-solutions/yield-prediction/> [in English].
3. Vkursi Zemli report as of April 20 (2022). *Platforma zemelnoi analityky ta danykh*. URL: https://bit.ly/rf_rb_land [in Ukrainian].
4. *Zbytky silhosppidpryiemstv: yak zafiksuvaty poskodzhennia ta ruinuвання* [Losses of agricultural enterprises: how to record damage and destruction]. *Navchalnyi seminar*. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1XDL55-uTEjkq38h0D4GFfYEc2sWi9GsP> [in Ukrainian].
5. Mykhasiuk, I., & Chaus V. (2016). *Rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky v ekstremalnykh umovakh (v umovakh viiny)* [Regulation of the national economy in extreme conditions (in times of war)]. *Monohrafiia*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].
6. Mykhasiuk, I., & Mykhailyshyn, R. (2017) *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny v suchasnykh mizhderzhavnykh voiennykh konfliktakh* [International economic relations in modern interstate military conflicts]: *pidruchnyk*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
7. *Vplyv viiny rf proty Ukrainy na stan hlobalnoi prodovolchoi bezpeky* [The impact of Russia's war against Ukraine on global food security]. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/> [in Ukrainian].
8. Duiunova, T.V. (2023). *Pravovi aspekty transformatsii prodovolchoi systemy Ukrainy v umovakh dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu* [Legal Aspects of Transformation of the Food System of Ukraine under the Legal Regime of Martial Law] URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/32588/1/VII_konf_URSES_DBTU_2023-333-338.pdf [in Ukrainian]
9. Urba, S. (2019) *Ahrarnyi sektor u systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: problemy teorii ta praktyky* [The Agricultural Sector in the System of Economic Security of Ukraine: Problems of Theory and Practice]: *monohrafiia*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Urba, S.I. (2019) *Priorytety ta instrumenty rozvytku ahrarnoho sektora v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy*: [The priorities and tools for the development of the agricultural sector in the system of economic security of Ukraine] (Doctor's thesis). Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv [in Ukrainian].
11. Hadzala, Ya.M. (2016) *Kharchova promyslovisyt Ukrainy: stratehichni aspekty rozvytku* [The Food Industry of Ukraine: Strategic Aspects of Development]: *monohrafiia*. Kyiv: Ahrarna nauka [in Ukrainian]
12. Pavlenchuk, N.F. (2015) *Teoretyko-metodolohichni osnovy funktsionuvannia rynku silskohospodarskoi produktsii* [A theoretical and methodological framework for the functioning of the agricultural market] (Doctor's thesis). PVNZ «Lvivskyi universytet biznesu ta prava». Lviv [in Ukrainian].
13. Kordzaia, N.R., & Yehorov, B.V. (2019). *Prodovolcha bezpeka* [Food Security]. *Yakist ta bezpechnist kharchovoi produktsii: monohrafiia*. Kyiv: Oldi+ [in Ukrainian].
14. Rummyk, I.I. (2020). *Prodovolcha bezpeka v umovakh komplimentarnosti natsionalnoi ekonomiky* [The Food Security in the Context of Complementarity of the National Economy] (Doctor's thesis). Universytet ekonomiky ta prava «Krok». Kyiv [in Ukrainian].
15. Senyshyn, O.S. (2016) *Sotsialno-ekonomichne prohozuvannia rozvytku prodovolchoho kompleksu Ukrainy* [The socio-economic forecasting of the development of the food complex of Ukraine]. (Doctor's thesis). Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Lviv [in Ukrainian].
16. FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, FAO [in English].
17. On State Support of Agriculture of Ukraine: Law of Ukraine №1877-IV (2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].
18. On Food Security Fundamentals of Ukraine: Draft Law of Ukraine №8370 (2011). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI00A?an=3> [in Ukrainian].
19. *Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine]: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy №1277 (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
20. Laiko, P.O. (2009) *Prodovolcha bezpeka* [Food security]. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: <https://esu.com.ua/article-18765> [in Ukrainian].
21. *Prodovolcha bezpeka* [Food security], *material z Vikipedii*. URL: <https://uk.wikipedia.org> [in Ukrainian].
22. Sabluk, P. T., Bilous, O. H., & Vlasov, V.I. (2009). *Prodovolcha bezpeka Ukrainy* [Ukraine's food security]. *Ekonomika APK* [in Ukrainian].
23. Rummyk, I.I. (2011). *Prodovolcha bezpeka Ukrainy: stan, problemy, tendentsii* [The Food Security of Ukraine: Status, Problems, Trends]. *Menedzhment XXI st.: problemy ta perspektyvy: kolektyvna monohrafiia*. Uman: Redaktsiino-vydavnychiy viddil UNUS [in Ukrainian].
24. *Ofitsiinyi sait Ministerstva ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy* [Official Site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. URL: <https://minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
25. Site Delegation of the European Union to Ukraine. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine> [in Ukrainian].
26. *Kakhovska HES: naslidky dlia ahrosektoru ta udar po ekolohii Ukrainy* [Kakhovka HPP: Implications for the agricultural sector and a blow to Ukraine's environment] *AgroPolit.com*. URL: <https://agropolit.com/cards/11-kahovska-ges-naslidki-dlya-ahrosektoru-ta-udar-po-ekologiyi-ukrayini> [in Ukrainian].

27. *U Kremlu zaiavlyly pro zupynku dii "zernovoi uhody"* [Kremlin announces suspension of the grain deal]. *Sait Delo.UA*. URL: <https://delo.ua/agro/u-kremlu-zayavili-pro-zupynku-diyi-zernovoyi-ugodi-421193/> [in Ukrainian].
28. *Taranova, Ye (2023). Rosiia vyishla iz zernovoi uhody. Yak Ukraina mozhe vriativaty eksport ukrainskoho zbizhzhia* [Russia has withdrawn from the grain deal. Why Ukraine can save Ukrainian grain exports]. *Sait Delo.UA*. URL: <https://delo.ua/agro/rosiya-viisla-iz-zernovoyi-ugodi-yak-ukrayina-moze-vryativaty-eksport-ukrayinskogo-zbizzya-421307/> [in Ukrainian].
29. *Kraina Info Informatsiyni kanal ofitsiinoi ta veryfikovanoi informatsii* [Country Info Viber Channel]. URL: <https://www.youtube.com/@ytmindmedia> [in Ukrainian].
30. *Storinka Ministerstva oborony Ukrainy* [Website of the Ministry of Defense of Ukraine]. URL: <https://www.facebook.com/MinistryofDefence.UA> [in Ukrainian].
31. *Storinka Heneralnoho shtabu ZSU* [General Staff of the Armed Forces of Ukraine]. URL: https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/?locale=uk_UA [in Ukrainian].
32. *Ofitsiyni sait Delo.UA* [Official website Delo.UA]. URL: <https://delo.ua> [in Ukrainian].
33. *Novyny Odesy* [News of Odesa]. *Ofitsiina storinka Comments.ua*. URL: <https://odessa.comments.ua/ua/news/society/accidents> [in Ukrainian].
34. *Pavlyshyn, M.L., Zakharchyn, R.M., Burak, Ye.I. (2023). Pro antykryzove upravlinnia dlia maloho biznesu v umovakh viiny v Ukraini* [About crisis management for small businesses in the context of war in Ukraine]. *Suchasnyi stan ta perspektyvy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka. Kolektyvna monohrafiia*. Poltava: PP «Astrai» URL: <http://www.economics.in.ua/2023/04/collectivemonograph.html> [in Ukrainian].
35. *Portal Vkursi Zemli* [Portal Vkursi Zemli]. URL: <https://zemli.vkursi.pro/about/> [in Ukrainian].
36. *Servis protyminnoi diialnosti DSNS* [Mine action service of the SES]. URL: <https://mine.dsns.gov.ua> [in Ukrainian].
37. *Metodyka vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh zemelnomu fondu Ukrainy vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii* [Methodology for determining damage and losses caused to the land fund of Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation] (2022). *Nakaz Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMP93284.html [in Ukrainian].

THE ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING FOOD SECURITY IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Marianna Pavlyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
79008 Lviv, Prospekt Svobody, 18
e-mail: marianna.pavlyshyn@lnu.edu.ua, P.Maryanka@i.ua
ORCID: 0000-0003-3044-297X*

Abstract. The article analyzes scientific research and contemporary publications on the topical issue of food security. It has been established that food security is an international problem that affects all sectors of the state's military economy. It is determined that the food security of the state directly depends on the development of the agricultural sector, which is one of the leading sectors of the Ukrainian economy, accounting for 10,1% of GDP.

The article discusses the interpretation of the definition of "food security". It is seen that there is no unambiguous interpretation of the definition of "food security" in regulations,

economic encyclopedias, or scientific publications. A common feature of food security is a stable supply of food to the population. All existing terms do not allow to formulate clear criteria for guaranteeing food supply to citizens of the state under martial law. So, the term requires mandatory clarification of the content in the context of the military economy.

It is proved that natural disasters, the Russian-Ukrainian war, international politics, human economic activity, and other unfavorable processes and phenomena have naturally led to accelerated destruction of the landscape and deterioration of agricultural land. The consequences of such human activity are a threat to food security.

The factors of influence on food supply in the conditions of Ukraine's war economy are presented. The significance of the impact of the Russian-Ukrainian war and terrorist acts on global food security is determined. It is substantiated that in the context of military operations in Ukraine, effective measures include: systematic work on documenting the facts of war crimes, support for farmers, strengthening military protection of logistics routes and infrastructure of the grain initiative. The understanding of risks and real threats, forecasting of potential dangers allows us to develop an effective set of actions to ensure the food security of the state.

Reasonable conclusions are drawn and practical recommendations are made to support domestic farmers in order to implement food policy in the conditions of Ukraine's war economy.

Keywords: food security, agriculture, agrarian sector, military economy of Ukraine

Стаття надійшла до редколегії 17.05.2023

Прийнята до друку 29.06.2023